

Públic

LES CONSEQÜÈNCIES DE L'ESCASSA

DEMOCRÀCIA ALS EUA

Vicenç Navarro

Catedràtic Emèrit de Ciències Polítiques de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques, Universitat Pompeu Fabra, Professor de Public and Social Policy a The Johns Hopkins University i Director del JHU-UPF Public Policy Center

12 de novembre del 2020

Com era previsible, les eleccions del 3 de novembre als EUA estan sent presentades pels grans mitjans de comunicació nord-americans (però també pels grans mitjans europeus) com la gran *"festa de la democràcia"*, amb una celebració de l'exercici de la voluntat popular que suposadament caracteritza les democràcies liberals i, molt en particular, la nord-americana, referència internacional dins del món democràtic. Com va indicar Joe Biden, candidat demòcrata a la presidència dels EUA, en un moment de celebració de la seva victòria electoral, *"el sistema de govern nord-americà ha mostrat, durant els seus 240 anys, la seva exemplaritat, i ha despertat l'enveja de tot el món."*

Les dades, però, no corroboren ni donen suport a aquesta

interpretació idealitzada –promoguda pels establishments liberals a ambdós costats de l’Atlàntic Nord– d’una realitat que és molt diferent. De fet, aquestes eleccions han mostrat les grans insuficiències de la democràcia neoliberal, que assoleixen la seva màxima expressió, justament, en els actuals EUA. Els resultats electorals mostren clarament els efectes d’un sistema electoral profundament esbiaixat a favor de les opcions més conservadores i que limita enormement l’exercici de la voluntat popular. Segons l’última actualització del recompte de vots per formació política, el Partit Demòcrata ha aconseguit més vots que els obtinguts pel partit més conservador, el Partit Republicà, tal com ha passat a totes les eleccions presidencials en els últims vint anys (excepte en una ocasió, l’any 2004, quan el president republicà, George W. Bush, va obtenir 3 milions més de vots que el seu oponent demòcrata, John Kerry). I malgrat aquesta majoria de vots del Partit Demòcrata sobre el Partit Republicà, ha estat aquest últim el que ha governat el país durant la major part d’aquest període. Aquell eslògan que diu que *“tots els vots valen el mateix”* (sorgit del principi democràtic *“una persona, un vot”*) no es compleix a la gran majoria de sistemes democràtics liberals, i encara menys als EUA, el país amb el sistema democràtic menys representatiu de tots els que existeixen tant a l’Amèrica del Nord com a l’Europa Occidental, tal com vaig mostrar en un article que vaig escriure dies abans del 3 de novembre (**“Els grans dèficits de la democràcia als EUA: claus per entendre el que passarà demà”, *Públic*, 02.11.20**).

És cert que aquest cop va guanyar el candidat demòcrata, Joe Biden, però no li va resultar fàcil i va guanyar pels pèls, malgrat haver guanyat per una àmplia majoria de vots (més de 4,5 milions sobre Trump). Aquesta victòria "pels pèls" es basa en l'escassíssima representativitat del Col·legi Electoral (que és el que escull el president), un òrgan també molt esbiaixat a favor de les forces conservadores la composició del qual ve determinada, entre d'altres, pel Senat, la cambra menys representativa de l'Estat federal als EUA. Aquesta cambra és probable que continuï sota el control del Partit Republicà com a conseqüència del fet que cada estat (des de Califòrnia, que té gairebé 40 milions d'habitants, a Wyoming, que en té poc més de mig milió) té el mateix número de senadors: dos. Aquest fet fa que en el sistema suposadament "modèlic i envejable" nord-americà, el vot d'un ciutadà de l'Estat més petit (i també més rural i conservador) pot ser fins a vuitanta cops més valuós que el del ciutadà de Califòrnia, un estat amb grans centres urbans en què s'hi concentra, per cert, la classe treballadora.

Com a resultat d'aquesta desproporció, el Senat probablement continuarà tenint un gran poder en mans del Partit Republicà, amb la potestat de vetar les principals propostes del govern Biden (promogudes pel candidat socialista a les primàries del Partit Demòcrata, el senador Bernie Sanders), com ara un pressupost federal molt expansiu (amb una clara orientació social), amb l'argument que cal controlar el dèficit i el deute públic (argument que no van utilitzar mai quan van aprovar els pressupostos del govern Trump, que va augmentar el dèficit i el deute

públic en quantitats insòlites en els pressupostos de l'Estat federal).

Continuarà l'escassíssima diversitat política que existeix a les institucions representatives

Les eleccions han demostrat també les grans limitacions del sistema bipartidista, amb una escassa proporcionalitat del sistema electoral, que permet el debat polític només entre dues opcions polítiques, una profundament conservadora (avui d'ultradreta), representada pel Partit Republicà, i l'altra de centre-dreta de sensibilitat liberal, representada pel Partit Demòcrata, que durant molts anys va ser observador i associat a la Internacional Liberal. No hi ha hagut cap partit de centre-esquerra o d'esquerra que hagi estat admès en el debat. De fet, era pràcticament impossible que n'hi hagués, ja que el sistema electoral no és proporcional (és a dir, el número de representants no correspon al número de vots) sinó majoritari, la qual cosa determina que el seu sistema de partits sigui bipartidista, impossibilitant a la pràctica l'aparició d'una tercera opció política. És per això que els partits d'esquerra –ja siguin de sensibilitat socialista o socialdemòcrata, o bé partits comunistes– no tinguin ni puguin tenir cap capacitat de representació. L'únic espai possible per a aquestes forces és el que puguin aconseguir dins dels principals partits mitjançant les primàries, i, en el cas de les sensibilitats d'esquerra, dins del Partit Demòcrata, fins al punt d'acabar reduïes a una corrent minoritària dins

d'aquest partit de tendència liberal.

En aquest sentit, és important subratllar que el número de congressistes progressistes pròxims als partits d'esquerra (majoritàriament, del Partit Socialista), va augmentar com a resultat de les últimes eleccions, tot i que continuen sent una minoria molt exigua (aproximadament 20 congressistes). En general, aquests congressistes estan marginats i reprimits per l'aparell del Partit Demòcrata, que té una relació molt estreta amb la classe corporativa (*the corporate class*, que inclou els propietaris i gestors de les grans corporacions), fins al punt que s'ha desenvolupat una mena de sistema de portes giratòries entre els membres del partit i la classe dirigent dels grans grups corporatius que exerceixen una enorme influència sobre els aparells de l'Estat federal. És cert que la direcció del Partit Demòcrata ha anat canviant amb el pas del temps, i ha anat incloent progressivament als seus òrgans de direcció membres de les minories negres i llatines i dones de classe mitjana-alta, amb educació superior, tot i que això no ha comportat un canvi significatiu en la seva orientació política, majoritàriament liberal. Como he assenyalat en l'article esmentat anteriorment, el gran subdesenvolupament de l'Estat del Benestar als EUA i la seva absència de drets fonamentals bàsics, tant socials (no hi ha, per exemple, dret a l'accés als serveis sanitaris) com laborals (és molt fàcil per als empresaris acomiadar els seus treballadors), es basa en aquesta realitat. I no és probable que aquesta situació canviï en el nou escenari polític sota el govern Biden.

Biden: representant del liberalisme que caracteritza la direcció del Partit Demòcrata

Joe Biden és un polític amb una llarga trajectòria de defensa dels interessos de la classe corporativa dins del Partit Demòcrata, i ha estat una veu important de la ideologia liberal promoguda per la seva formació des del mandat del president Clinton al del president Obama, del qual va ser-ne vicepresident. El seu suport a la globalització i als tractats de lliure comerç van malmetre el benestar i qualitat de vida de les classes treballadores dels sectors industrials, que van veure baixar tant els seus salaris i estabilitat laboral com el número de llocs de treball durant l'època d'expansió neoliberal. Com a resultat, es va produir un descens molt accentuat de l'esperança de vida de la classe treballadora dels sectors industrials (la majoria, blanca) amb un augment de la mortalitat a causa de l'addicció a les drogues i dels suïcidis, entre d'altres causes. És per això que una part molt important d'aquesta classe treballadora blanca es va convertir en l'eix central del suport a Trump, que es va presentar, tant l'any 2016 com el 2020, com el candidat antiestablishment liberal. El *trumpisme* (com també vaig mostrar al meu article "**El creixement del trumpisme o feixisme als EUA**", *Públic*, 26.10.20) té una orientació ideològica de característiques similars a les del feixisme espanyol, amb un nacionalisme exacerbant –que considera la seva nació com l'escollida per Déu per alliberar el món del socialisme-comunisme– i un marcat caràcter religiós, masculista, anticientífic, autoritari, cabdillista, antidemocràtic i repressiu.

Seria un error, però, considerar tots els votants de Trump com a *trumpistes*. De fet, el vot a Trump era el vot contra l'establishment liberal del govern federal, que havia abandonat les polítiques redistributives per centrar-se en les polítiques identitàries que consistien primordialment a integrar persones professionals negres i dones en les estructures de l'Estat. El fet que el Partit Republicà hagi aconseguit, en aquestes eleccions del 3 de novembre, el major nombre de vots de la seva (més de 71 milions), constata l'èxit de Trump a canalitzar el gran enuig de grans sectors de la classe treballadora, que han passat de l'abstenció al vot republicà, cosa que ha fet augmentar la participació fins a nivells rècord. Segons les dades del *New York Times*, extrets d'una enquesta a peu d'urna, el 49% dels votants sense educació mitjana i superior -la majoria de classe treballadora no qualificada-, el 40% dels treballadors sindicalitzats i el 41% dels treballadors en situació laboral precària van votar Trump, canalitzant l'enuig i el rebuig cap a l'establishment liberal representat pel Partit Demòcrata i identificat amb la candidatura de Biden. Aquesta experiència, per cert, és similar a l'europea, a on la conversió de les esquerres (predominantment socialdemòcrates) al neoliberalisme ha tingut com a conseqüència el traspàs de vot d'amplis sectors obrers que votaven partits d'esquerra a una ultradreta que va aconseguir canalitzar el rebuig cap a aquelles polítiques.

Trump, amb gran astúcia, ha estat acusant els demòcrates d'estar

finançats pels grans grups econòmics i financers del país, fent servir la gran hostilitat que ha rebut dels mitjans (que aquests grups financen) com a prova d'aquest fet. En el seu últim discurs de campanya es va definir com el defensor de la classe treballadora industrial (els *blue collar workers*), oblidada i maltractada històricament pels governs del Partit Demòcrata. La mobilització d'aquesta classe treballadora precaritzada (majoritàriament abstencionista), així com d'altres poblacions oblidades per l'establishment liberal (com ara les poblacions rurals) ha estat el que més ha contribuït a l'augment de més de 8 milions de votants al Partit Republicà respecte de les eleccions del 2016. Ha estat precisament el gran augment de la participació electoral, amb la mobilització d'amplis sectors abstencionistes a favor de Trump, allò que ha causat que fallessin gairebé la totalitat de les enquestes que auguraven un enorme triomf dels demòcrates. Tot i que Trump ha perdut les eleccions, va guanyar la gran batalla dins del Partit Republicà, aconseguint el major número de vots que el partit hagi assolit mai a la seva història. No hi ha hagut mai abans un partit que hagi tingut una base social tan àmplia i mobilitzada com ara. Per això és tan important aquesta dada, ignorada o silenciada per gran part dels principals mitjans d'informació a Espanya.

La pandèmia i el seu impacte electoral: l'existència de dos països en un mateix Estat

La pandèmia ha mostrat de forma dramàtica la realitat social que existeix als EUA, i ha posat al descobert el fet que hi ha dos països en un

mateix Estat: el compostat per les classes benestants, per la majoria de les classes mitjanes professionals i per part de la classe treballadora sobretot qualificada (la participació de la qual també va augmentar) d'una banda, i tota la resta (la gran majoria de la classe treballadora) de l'altra. Els primers es van poder confinar; els segons –la majoria de la classe treballadora– no s'ho va poder permetre. I han estat precisament aquells que no han pogut confinar-se els que han quedat més afectats per la crisi econòmica. És per això que l'enuig va créixer i també ho va fer el suport a Trump, que promovia el missatge que calia prioritzar l'economia sobre tota la resta (inclòs el control de la pandèmia).

L'enquesta a peu d'urna del **New York Times** mostra que per a la gran majoria de la població amb un nivell de renda superior a la mitjana del país i la feina dels quals no s'ha vist afectada per la pandèmia, ja que poden treballar des de casa, el tema central era –precisament– la pandèmia i la por al contagi, mentre que, per a la resta de la població, en condicions laborals difícils, la seva situació econòmica i laboral era el més important. La paràlisi econòmica ha afectat principalment els treballadors manuals que no poden treballar des de casa, a diferència dels treballadors professionals que sí que han pogut teletreballar. La propagació dels contagis també ha mostrat que els barris obrers -a on viu la classe treballadora no qualificada- són els més afectats (també és on hi ha una major mobilitat) per la crisi econòmica i han estat, també, els que han votat més el president Trump ja que, com he indicat abans, ha estat el candidat que més ha emfasitzat la

necessitat de mantenir l'economia per damunt de la prevenció de la malaltia. Per entendre aquest comportament cal tenir en compte l'escassíssima protecció social que existeix a la societat nord-americana, amb un subdesenvolupament molt notable dels drets laborals i socials de la majoria de la ciutadania. No tenir feina és, doncs, el pitjor que li pot passar a una família obrera sense recursos.

D'aquesta manera, la pandèmia ha jugat un paper determinant a les eleccions, dividint i polaritzant el país. La meitat que ha tingut més seguretat laboral i que ha quedat menys afectada per la desacceleració econòmica ha votat predominantment Biden, i aquella que es s'ha vist més afectada per la crisi econòmica ha votat Trump. Per això Biden va ser el principal receptor d'aportacions per finançar la campanya per part de la primera meitat, i Trump (que va rebre menys fons) va ser el principal receptor de donacions de la meitat més castigada, tal com vaig documentar en els meus articles esmentats anteriorment.

La gran mobilització de l'elector abstencionista en una situació polaritzada

Trump, en el seu discurs d'enuig i rebuig després de conèixer les primeres dades de les eleccions que no li eren favorables, a més a més d'acusar el Partit Demòcrata d'haver-los "*robat i manipulats*" el procés electoral, ja fos directament o a través del vot per correu controlat en la seva majoria per Estats demòcrates (acusació que és falsa de totes totes)

va fer una menció especial al fet que l'establishment liberal s'estava mobilitzant per, un cop més, explotar el treballador manual (*blue collar worker*) a costa de la gent benestant del país. El seu llenguatge obrerista i antiestablishment extraordinàriament mobilitzador, que havia mobilitzat grans sectors dels treballadors de la manufactura, va contribuir en gran mesura a aconseguir el major nombre de votants republicans de la història dels EUA.

Tot i això, el vot demòcrata va ser encara més nombrós (gairebé 5 milions més de vots), amb una procedència majoritària de les classes mitjanes professionals, de les zones urbanes i dels suburbis (la part més benestant de les classes mitjanes). La seva victòria es deu al suport d'aquests grups socials juntament amb amplis sectors de la classe treballadora qualificada i dels més polititzats (fins i tot molts dels qui havien votat Trump l'any 2016, van votar Biden al 2020), gràcies al suport majoritari que Biden va rebre de la direcció dels sindicats (el 57% dels treballadors sindicalitzats el van votar) i de la majoria de classe treballadora qualificada. En total, més de 76 milions de votants demòcrates que, juntament amb els més de 71 milions de vots republicans, van assolir una participació electoral del 67%, la més alta en la història recent del país. Molt alta als EUA, però més baixa del que és habitual als principals països europeus com França (74,6% l'any 2017), Alemanya (76,2% l'any 2019), Dinamarca (84,6% l'any 2019) o Suècia (87,2% l'any 2018). Espanya, un dels països amb menys participació de l'Europa Occidental, va tenir una

participació gairebé idèntica a la nord-americana en les últimes eleccions generals (67%), fet que a Espanya es va valorar molt negativament per considerar baix aquest percentatge, mentre que als EUA es considera una gran victòria. Està clar que Joe Biden no coneix aquestes dades, quan considera la democràcia nord-americana exemplar i envejable a nivell mundial.

La divisió de les classes populars als EUA: el racisme i la seva importància en la reproducció d'aquesta divisió

A més de debilitada a causa de la inexistència de partits que serveixin els seus interessos, la classe treballadora està avui clarament dividida. A aquesta divisió hi contribueix la política racista seguida pel president Trump en resposta a la creixent importància de la rebel·lió de la població negra (i, en menor mesura, la llatina, excepte la del sud-est dels EUA) enfront del domini blanc a les estructures de poder. Aquesta rebel·lió ha jugat un paper important en la mobilització per aturar Trump, prototip del personatge racista (sense ambigüitats ni dissimulacions) i, també, masclista groller. Per això la gran majoria de negres (i de llatins, excepte a Florida) i dones han donat suport a Biden. En aquest sentit, és important destacar que la figura central de les eleccions va ser en tot moment Trump, ja que els vots de Biden no van ser necessàriament de suport a Biden (el polític liberal i representant d'una classe política força desprestigiada als EUA), sinó en contra de Trump. Sense ànims de minimitzar l'enorme importància del moviment *Black Lives Matter* i la gran simpatia i suport que ha despertat al

llarg de tot el territori dels EUA, cal aclarir que la importància del tema racial no es deu a un augment (inexistent) del racisme, sinó a la utilització del racisme justament per mirar de dividir la població, inclosa la classe treballadora. La inseguretat i manca d'estabilitat i protecció social de l'obrer blanc és la principal causa del seu racisme. S'ha de ser conscient que, com a resultat del domini conservador-liberal a l'Estat federal, l'Estat del Benestar està molt poc desenvolupat i en la seva majoria (excepte la Seguretat Social) està privatitzat. No hi ha una universalització dels drets laborals i socials. L'accés als serveis sanitaris no és un dret, de manera que el 38% de malats terminals afirmen estar preocupats per com elles i ells i/o els seus familiars pagaran les seves factures mèdiques. Desafortunadament, la proposta summament popular del candidat Sanders d'universalitzar aquest dret no la va fer seva Biden (que tampoc no va fer seu el *Green New Deal*), el qual proposa mantenir un Estat del Benestar de tipus assistencial, és a dir, "per als pobres", que la majoria de la població blanca creu erròniament que són majoritàriament negres (la majoria de pobres als EUA són obrers blancs que viuen a zones rurals). Per això l'obrer blan aturat, sense cap protecció social, no veu cap benefici pel pagament dels seus impostos, i creu que aquests només beneficien les minories, i no les persones com ell.

La gran importància i rellevància del que està passant als EUA

No puc acabar aquest article sense destacar dos fets que estan tenint

lloc als EUA i que tenen una gran importància i repercussió tant per al benestar de les classes populars nord-americanes, com per a la resta de la humanitat. Un és el fet d'haver parat els peus al màxim representant del *trumpisme*, que és la versió del segle XXI del feixisme del segle passat. Això ha estat possible gràcies a una àmplia aliança de diferents sensibilitats polítiques i diferents moviments socials que s'han unit per aturar aquesta deriva. L'alegria suscitada en la part més progressista del país -que va sortir al carrer tan bon punt es va saber que Trump havia perdut- reflecteix l'esperança d'un món millor que en cap cas no pot consistir en la restauració de la normalitat anterior. Que sigui així dependrà de la correlació de forces dins d'aquesta àmplia aliança, que inclourà un ampli ventall de sensibilitats temoroses davant del que significa l'auge del *trumpisme*.

El segon fet, també de gran importància, és que el *trumpisme* no ha estat derrotat. Ha perdre una batalla important, però ha aconseguit el suport de gairebé la meitat de l'electorat nord-americà. Trump ha estat derrotat en el terreny electoral, però no és una derrota absoluta, ja que continua tenint un gran poder, fins i tot en aparells de l'Estat com ara el Senat i el Tribunal Suprem. L'eventual fracàs de l'aliança anti-Trump en la seva estratègia de canvi pot comportar la tornada al *trumpisme* encara amb més força. Que això passi o no dependrà que s'apliquin les propostes autènticament transformadores (amb una democratització del sistema polític, econòmic i social, amb la universalització de drets polítics, socials i

laboral) promogudes per moviments socials dirigits per Bernie Sanders, que empoderin les classes populars i atreguin aquells que actualment donen suport a Trump, ja que sense part del seus votants serà difícilíssim canviar els Estats Units i millorar profundament la seva democràcia.